

Tattay Levente:

A közszereplők személyiségvédelmének történeti vonatkozásai

A SZEMÉLYISÉGVÉDELEM TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI – SZENT ISTVÁN TÖRVÉNYEI

A magyar jog a kialakulásától kezdve védte az ember személyiségét. Mai értelemben vett személyiségvédelem, különösen pedig a közszereplők magánjogi személyiségvédelme a XX. századig azonban nem létezett.

A személyiség védelme nemcsak a konkrét történeti helyzettől nem vonatkoztatható el, hanem egy eleve feltett értékrendtől sem.¹

Már Szent István törvényei, a középkor és az újkor büntetőjoga védte az ember életét, testi épségét, becsületét és más személyiségi értékeit.

Szent István törvényei már a kezdetektől külön jogokkal veszik körül a királyt és kíséretét.²

*Szent István törvényei szigorúan tiltják az emberölést.*³

Ha valaki haragra lobbanva vagy göggtől felfuvalkodva szándékos gyilkosságot követ el, tudja meg, hogy szenátusunk törvénye szerint *száztíz aranypénzt*⁴ fog adni. Ebből ötvenet a király kincstárába vigyenek, másik ötvenet a rokonoknak adjanak, tízet pedig a bírácoknak és a közreműködőknek adományozzanak. A gyilkos kánonok előírása szerint börtönljön.⁵

*Az emberi becsület védelmét szolgálta a hamis eskürről szóló előírás, miszerint „Ha valakit a tehetősök közül hitét bemocskolva, szívét beszenyezve, esküjét megszegve a hamis esküvésnek hódolva találnak, kezének elvesztésével lakoljon a hamis esküért, vagy ötven tinóval váltsa meg kezét. Ha viszont közrendi lesz a hitszegő, keze levágásával bűnhődjék, vagy tizenkét tinóval váltsa meg azt is és börtönljön miként a kánonok parancsolják.*⁶

Érdekes ez a szabály, miszerint a hamis eskü büntetése kézlevágás, de azt meg lehet váltani, tehetőséknél 50, közrendieknél 12 tinóval.

Szent István törvényei védik a *szabad emberek szabadságát*. Szent István törvényei tiltják a *szabad emberek szolgaságba taszítását*.

Minthogy tehát Istenhez méltó és az embereknek legjobb, hogy ki-ki életének folyását a szabadság élvezetével vezesse, a királyi törvény szerint az a határozat született, hogy *az ispánok, vagy vitézek közül ezentúl szabad személyt senki se merészeljen szolgaságra vetni.*⁷

Szent István II. törvénykönyve a rágalalmazást különös szigorúsággal sújtja. A törvény 20 cikke azt írja

elő a rágalmozókról, hogy „Ha valaki hamis *tanúbizonyságot tesz, vagy rágalmozó beszédet mond mások ellen és hallgatásra kéri őket, a hazugság bűnéért csalárd nyelvének (kétszeres) elégtételét fizesse meg. Ha csak egyetlen (embert) rágalmozott meg, fosszák meg nyelvétől.*^{8 9}

A FEUDÁLIS SZEMÉLYVÉDELEM JELLEMZŐI – ELŐJOGOK

A magyar feudális jog a személy védelme vonatkozásában megőrzi a római jogból a magán deliktum és a közbűncselekmény kettősét, ám a „reális” és az „ideális” funkció közötti különbség még inkább elhalványul. Amit a mi jogunk megőrizz, az magán deliktumok szabályozásából az a *bírságon való osztozkodás*¹⁰ = a személyhez fűződő jogok megsértései magánbűncselekmények, azaz bírságos bántalmak voltak. Ezek vonatkozásában a kisebb-nagyobb erőszakok, hatalmaskodások esetén a bírság összegének egy része (leginkább 1/3-a) a bírónak, kétharmada viszont a sértettnek járt.

A magánbűncselekmények viszonylag súlyos büntetéssel járnak, a sértett kapja a büntetesként megítélt jószágot (akár a bűnös minden javát). A kisebb hatalmaskodások büntetési tétele – nemesek között – 100 forint, amelynek fele jár a sértettnek. „Nyelvnek válcsága 100 Ft-ot téssen kit éktelen és tiszteletlen beszédért és más tisztességbeli embernek jó híre és neve ellen való szólásért a bírác vetnek.”¹¹

Találkozhatunk a modern személyiségi jogból ismert tényállásokkal is. „aki más leveleit igaz ok nélkül letartóztatja, büntetésül ötszáz forintot fizet, harmadrészből a bírónak, kétharmadban a győztesnek.”¹² Aki más levelét – amelyhez nincs köze – megszakasztotta, száz forinttal bűnhődött.”

A középkorban már ismert volt az erkölcsi személyes sérelemnek a sértett becslése alapján történő pénzbeli kiegyenlítése.¹³

A személyek védelmét a középkortól egészen 1945-ig az osztálykülönbségek jellemezték.

A nemesség a magyar közjog szerint egységes rend volt, noha a rendes bírónak állásukkal járó, a privilegizált főrendeknek pedig örökletes előjogaik (pl. személyes részvétel az országgyűlésen) voltak.

Mátyás király és II. Ulászló a nemesek elleni nagyobb hatalmaskodásnak öt esetét jelölték meg törvényeikben:

- *nemes ember házába betörés*
- *a jószág elfoglalása*
- *nemes törvénytelen letartóztatása*
- *nemes ember megsebesítése, vagy meglopása*
- *nemes ember megölése.*¹⁴

A nemesi rend legfontosabb előjogai voltak:

- A nemeseket nem lehetett ítélet nélkül letartóztatni.
- A nemesek a király joghatósága alá tartoztak. A királynak be kellett tartani velük szemben a törvényes utat.

– Külön nemesi előjog volt az adómentesség az ellenállási jog (1687-ig) részvétel az igazságszolgáltatásban és az igazgatásban.¹⁵

Letartóztatható volt a nemes felségsértés és hazárulás miatt, tettenérés esetén, katonaszöktetés miatt, idézésre meg nem jelenés miatt és bűnöző életmód miatt, 1844 után a váltóhamisítás miatt.

Rendi különállásuk volt az egyházi személyeknek is. A papság és a szerzetesek az egyházi bíróság alá tartoztak. Léteztek egyes egyházmegyékben (Esztergom, Zágráb) egyházi – praedialis – nemesek, akiknek előjogai a rendes nemesekkel voltak egy szinten, fölöttük azonban egyházi bíróság bíraskodott. Az egyháznak tartoztak bizonyos szolgálattal.

Szabadnak minősültek a honorációrok vagy tanulak, így e protestáns papok, a jogot végzettek, orvosok stb. Ők rendelkeztek hivatalviselési szabadsággal, tehermentességgel, birtoklási képességgel, amely a 14. századtól fokozatosan növekedett.¹⁶

A privilegizált rétegekből jöttek később azok a hivatalos személyek, akik büntetőjogi védelmet élveztek.

A feudális rendszer jellemzője volt, hogy a felségsértést halálbüntetéssel sújtották Szent István korától kezdve egészen az 1878-as Csemegi Kódexig.¹⁷

A HATÓSÁGOK VÉDELME

Régi hazai törvényeink szintén büntetéssel illették, mint közrend elleni cselekményt a hatóság, a hatósági közegek elleni erőszakoskodást. Ide tartozó esetek az akkori idők felfogásához képest részint, mint hűtlenség, részint nagyobb, vagy kisebb hatalmaskodás (actus majoris potentiae est violentia) elnevezés alatt nyerték el büntetésüket. Így pl. Werbőczy Hármaskönyv I. R. 14. címének 11. és 13. §-a szerint azok, akik az ország bíráit személyes szabadságuktól megfosztottak – az 1462. II. tv. 8. § szerint azok, *akik ezen ítéletek ellen saját hatalmukból ellenszegültek* – az 1543. XXX tv. szerint *akik bírói ítéletek végrehajtásában eljáró királyi embereket,¹⁸ az alispánokat, szolgabírókat megverik, megölik megkínózzák, vagy megsértik részben hűtlenség miatt súlyos büntetésekkel voltak büntetendők.* Az 1723. X. és XI. tv. szerint pedig halálbüntetés érte azokat, akik az ország rendes bíráit hivatalos eljárásukban erőszakkal letartóztatják.

A hatóság elleni erőszakot és lázadást seditió és rebellio elnevezéssel rendelték büntetni.

A XIX. században *bizonyos hatósági közegeket külön is védtek.*

Az 1868. évi LIV. tv. 379. § szerint a végrehajtásnak ellenszegülés által történő megghiúsítása a büntetőtörvények súlya alá esett.

Az 1871. évi LI. tv. 28. §. szerint aki *bírósági végrehajtót hivatalos eljárásban szóval vagy tettelesen bántalmazza, 3 hónapig terjedő fogsággal, vagy 300 forintnyi pénzbírsággal büntetendő.*

Az 1876. évi XV. tv. 73. § pedig a *pénzügyi hatóságok vagy közegek* elleni ellenszegülés vagy erőszak megbüntetéséről intézkedik.¹⁹

A KÖZSZEREPLŐK SZÍNRELEPÉSE

A magyar politikai életben mindig is voltak rangos szereplők a politikai életben, akiknek a személyisége, ha nem is polgárjogi, de mindenképpen büntetőjogi oldalon részesült.

A közélet szereplőinek perlése, vagy éppen az általuk indított perek büntetőügyek és nem magánjogi perek voltak. Másrészt nem beszélhetünk mai értelemben vett médiáról, amely ma a közszereplés fontos kelléke^{20 21} harmadrészt pedig a demokratikus szabadságjogok korabeli szintjén csak társadalmi rang szerint tettek különbséget a jogvédelem hatékonysága tekintetében, a közszereplés speciális jogi vonatkozásai teljes egészében ismeretlenek voltak.

Az újságok száma fokozatosan nőtt, így 1847-ben 65 lap jelent meg Magyarországon, addig 2 év múlva ennek már több, mint duplája kevés példányszámmal.²²

A Kiegyezést követő korszak első 10 évében, azaz 1867 és 1877 között Angliában 18 ezer emberre jutott 1 újság, nálunk 35 ezerre, az Orosz Birodalomban 350 ezerre²³ rádió, televízió, se híre se hamva nem volt. Mégis érdemesnek látszik a reformkorban (1830 és 1848 közötti korszak) Wesselényi Miklós, Kossuth Lajos, Lovassy László hűtlenségi pereit vázlatosan bemutatni, annak ellenére, hogy a perek nem a közszereplők magánjogi védelméhez, hanem inkább az 1950-es évek hírhedt koncepciók büntető pereihöz²⁴ hasonlíthatók.

HŰTLENSÉGI PEREK A REFORMKORBAN

Az első nagy visszhangot kiváltó közszereplő ellen indított ügy a Wesselényi Miklós ellen indított politikai per volt.

A reformkorban jelentős nemesi liberális ellenzéki mozgalom keletkezett a Bécsi Udvar központosító törekvéseivel szemben.

A liberális reformmozgalom erősödésével a kormányzat meggyőződésévé vált, hogy Magyarországon kiterjedt forradalmi szervezkedés létezik, amelyet egy európai központból irányítanak. Az összeesküvés fő alakjának Wesselényi Miklóst tekintették. Az osztrák vezető körök úgy találták, hogy a mozgalom Magyarországot el kívánja szakítani az Osztrák Birodalomtól. Mivel bizonyítékok nem voltak, mert nem is lehettek, más vádakkal indítottak politikai pereket. A perek a megfélemlítést és a reformellenzék közéletből való eltávolítását eredményezték. Az első célpont Wesselényi volt, aki ellen két pert is indítottak.

Egyrészt pert indítottak ellene, mert cenzori engedély nélkül kinyomtatta az Országgyűlési Naplót.²⁵ A másik per hűtlenség miatt²⁶ indult ellene, mert Magyarországon az 1834. december 9-i szatmári vármegyegyűlésen az örökváltság mellett²⁷ tartott beszédében, kormányt bíráló kifejezéseket alkalmazott. Perét az ellenzék egyértelműen a szólásszabadság megsértésének tekintette. A közvélemény Wesselényi Miklós

mellett volt akinek Deák és Kölcsey látta el a védelmét: „Borzadj nemzet! Fő törvényszékeid hóhértanyákká váltak!” Wesselényi a nép embere, börtönben.²⁸ A per csak négy év múlva 1839-ben jutott el, az ítélethirdetésig. A hűtlenséget nem lehetett bizonyítani, ennek ellenére, Wesselényit 3 évi börtönre ítélték. Két hónapnyi raboskodás után engedélyezték, hogy súlyosbodó szembaja gyógykezelésére a Sziléziai Gröfenbergbe utazzék. Innen 1840-ben a politikai perek elítélteinek adott amnesztia után tért haza.²⁹ További Wesselényi perével összefüggő esetek voltak Kossuth Lajos és Lovassy László perei. Ezeknek emlékezetes momentumai voltak a Királyi Tábla 1837. február 27-i ítélet hirdetése Lovassy László³⁰ ügyében, továbbá Kossuth Lajos³¹ letartóztatása 1837. május 5-én.

A KÖZSZEREPLŐK ÉS AZ 1848. ÉVI SAJTÓTÖRVÉNY

Az 1848. évi sajtótörvény³² jelentős fejlődést jelent a közszereplők jogvédelme vonatkozásában.

A sajtószabadság kimondása³³ mellett hivatalból vagy az érintett panasza alapján büntetni rendelik a sajtóvétségeket.³⁴ Sajtóvétségnek számít valamely bűn, vagy vétség elkövetésére történő felhívás, izgatás, sértés meggyalázás és megbecstelenítés.³⁵

Különbséget tesznek a közszereplők és nem közszereplők között a bizonyítás vonatkozásában. A törvény 24. §-a kimondja, hogy a megbecstelenítő, meggyalázó és sértő állítások bizonyítását nem engedik meg, kivéve, ha a közszereplőt hivatalos minőségében támadják. Szó szerint úgy fogalmaz: „ha valaki, mint tisztviselő vagy közmegbízott cselekedett és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak.”

A KÖZSZEREPLŐK, MINT HIVATALOS SZEMÉLYEK BÜNTETŐJOGI VÉDELME

A közszereplők védelme egészen az 1914-es sajtótörvény meghozataláig csak a büntetőjog keretében valósult meg.

A Csemegi Kódex³⁶ az 1878. V. tv. a XIX. század modern alkotása azonban tükrözi a kor társadalmi berendezkedését. 126. §-a tartalmazza a felségsértés bűncselekményét. Védi továbbá a hatóságokat, országgyűlési tagokat, és hivatalnokokat.

A Csemegi Kódex előnyös rendelkezése, hogy védeni rendeli a közfeladatot ellátó személyeket. Így külön védelemben részesülnek:

- a községi éjjeliőrök
- rendőrök
- villamos kalauzok
- közjegyzők és más személyek

A terjedelmes felsorolás – legalábbis részben – megegyezik a hivatalos személyek modern értelmezésével.

A Csemegi Kódex 163. §. A hatóság és a törvényho-

zó testületek tagjai ellen elkövetett erőszak vonatkozásában tartalmaz tiltó rendelkezéseket. Eszerint a csoportosulás, amelynek a célja valamely hatóságot erőszak vagy veszélyes fenyegetés által hivatásos gyakorlatában megakadályozni, vagy valaminek elhatárolására, valamely intézkedésre, valaminek az elhagyására kényszeríteni a hatóság elleni erőszak büntetést képezi, és öt évig terjedő börtönrel büntetendő.

Ha pedig az erőszakot vagy veszélyes fenyegetést a főntebb meghatározott célból csupán egy személy követi el, három évig terjedő börtönrel büntetendő.

Ugyanezen büntetés a megjelölt megkülönböztetés szerint alkalmazandó, ha az erőszak vagy veszélyes fenyegetés a főntebb megállapított célból az országgyűlésnek, vagy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságoknak valamely tagja ellen követték el.

A Csemegi Kódex 164. §-a értelmezi a hatóságot: *Közigazgatási, bírói és katonai hatóságok körében közigazgatási hatóság a bíróságok kivételével minden állami, törvényhatósági és községi hatóság.*

A Csemegi Kódex 165. §-a tiltja a hatósági közeg elleni erőszakot.³⁷

A Csemegi-Kódex gyakorlatában hozott esetek közül több ma a magánjogi személyiségsértés kategóriáján is kívül maradna közszereplők esetén.³⁸

Rágalmazás miatt ítélték el azt a személyt, aki egy köztisztviselőről három hamis tanút felhasználva azt a valótlanítást állította, hogy öt két ízben pofonvágtat.³⁹

Hatóság előtti rágalmazás miatt ítélték el azt a személyt, ki egy képviselőtestülethez interpelláció alakjában vádindítványt intézett, melyben a városi ügyész büntetendő cselekménnyel vádolt, s amiatt megbüntetni kérte.⁴⁰

Becsületsértésnek minősültek az alábbi kifejezések:

- „gazember”
- „piszkos vén disznó”
- „tiszteletlen politikát űz”
- „tekintse magát felpofozottnak”
- „locsogó szájú, csajhos, loncsos nő”
- „közhivatalnok tudatlannak, számárnak, élhetetlennek nevezése”.⁴¹

Meggyalázó cselekménynek, tetteges becsületsértésnek minősült, például színésznőnek – lejáratás céljából – színielőadás során hagymakoszorú dobása.⁴²

Sajtó útján elkövetett becsületsértésnek minősült az az eset, amikor azt írták a panaszosról, hogy „sérteni tud ez a gyáva ripők, de amikor elégtételt kérnek tőle, meghúzódik asszonya szoknyája mögé”.⁴³

A Csemegi Kódex 166. §-a szerint hatósági közegnek minősülnek:

1. A nyilvánosan felállított katonai és polgári őrk
2. A közforgalomban lévő vaspályák (vasutak) és az állami távirdák felügyelő- és kezelőszemélyzetet
3. Rendőrségi személyzet, csőszök, erdőőrök, folyamőrök, gátőrök, vadászati felügyelők.

A Curia gyakorlatában hatósági közegnek számítottak:

- községi éjjeliőr
- községi kisbíró

- községi bíró
- mező- és erdőőr
- rendőrök
- pénzügyőrök
- posta- és távirdaszolga levél és táviratkihordás esetén
- vasúti sorompóőr
- villamoskalauz
- városi tűzország
- hivatásos iskolálatogató
- végrehajtásra kirendelt joggyakornok
- közjegyző, ha hatósági megbízásból járt el.⁴⁴

AZ ÁLTALÁNOS SZEMÉLYISÉGVÉDELEM KIALAKULÁSA

Az általános személyiségvédelmi jog kialakulását a XX. század húszas éveire tehetjük. Az általános személyiségvédelem folyamatosan lehetővé tette a név, képmás, becsület, kegyeleti jogok, élet, testi épség, egészség mellett a diszkrimináció tilalmát, az emberi méltóság, hangfelvételek, a titok és személyes adatok védelmét.

Az általános személyiségi jog tehát keletkezése szándékában, ideológiájában és a gyakorlatban is védőintézmény, mely a gazdaságilag egyenlőtlen helyzetekben – mai divatos kifejezéssel – a „gyengébbet” védi.⁴⁵

A személyiségi jogok az ember jogállásának alapvető kifejezői közé tartoznak. Így meghatározott ember képre kell építeniük. Ez az „emberkép” – a „személy” biológiai, pszichológiai, stb. értelmezésével együtt – valójában egy adott társadalmi modell része.⁴⁶

Ez szabja meg a személyiségi jogok mindenkori szerepét és természetét – s így viszonyát is az ember helyzetét kifejező egyéb alapvető jogintézményekhez, pl. az alkotmányos szabadságokhoz, vagy tulajdonhoz.⁴⁷

A KÖZSZEREPLŐK JOGVÉDELMÉNEK ÚJ IDŐSZÁMÍTÁSA AZ 1914. ÉVI XIV. TÖRVÉNY

A sajtóról

A. Nem vagyoni kártérítés

Az áttörést a közszereplők következetes megkülönböztetése vonatkozásában az 1914. évi sajtótörvény hozta meg.⁴⁸ Az 1914. évi XIV. törvény 39. §-a kimondja, hogy a sértett sajtócselkménnyel okozott vagyoni kárának megtérítésén felül nem vagyoni káráért is megfelelő elégtételt követelhet, amennyiben az, tekintettel az eset körülményeire a méltányosságnak megfelel. – A törvény bevezette továbbá a sajtó helyreigazítási eljárást.

A kardinális újdonságot a magánjogi igényérvénye-

sítés tekintetében annak kimondása jelentette, hogy a kártérítési követelés a sértettet akkor is megillette, ha sajtóbeli közlemény nem valósít meg bűncselekményt. Mindezeideig ugyanis a kárt büntető eljárás során, mint bűncselekménnyel okozott kárt lehetett érvényesíteni.

A bíróságok a nem vagyoni kártérítést az eset összes körülményei, különösen pedig az érdekelt felek vagyoni helyzete szerint ítélték meg. (39. §)

A kártérítésnek más volt a logikája a többi európai országban különösen Nagy-Britanniában, így pl. ismerték a pszichés, emocionális károkat a sokkolós károkat, továbbá a kegyeleti jogukból származó nem vagyoni kár követelését.

A pénzben mérhetetlen, kiszámíthatatlan sérelmek anyagi ellenértékének a megállapítása nem matematikai számításon, hanem az angol bíróság, vagyis a zsűri által közvetített társadalmi felfogáson, a közvélemény értékítéletén, a bíró tapasztalatán és erkölcsén, végső soron a szabad mérlegelés szempontján „estimate at the damage suffered” alapján kerültek megállapításra. Mintha a szigetországba mégiscsak eljutott volna a római Pretor hangja, sőt hallanánk.⁴⁹

A belső pszichés, emocionális károkat az angol bíróságok sokáig csak következményi károkként ismerték el, akkor, ha a pusztán érzelmi fájdalom (mental suffering) egy, a jog által elsődlegesen védett személyi (vagy vagyoni) érték megsértésének további (subsidiárius) következményeként áll elő. Az idegrendszer sokkolása körében a lelki, érzelmi kín, gyötörődés, rettegés, fájdalom, lehangoltság, ijedtség, döbbenet, szorongás, stb. szempontjai, mint önálló kártételek és sui generis kárigények jelennek meg.⁵⁰

Az idegi sokkolás terminológiát ugyan félrevezetőnek és pontatlannak találta a bíróság, az mégis önálló speciális keresetté formálódott. Az idegi sokkolás esete mégis önálló speciális keresetté formálódott, s ma már – igaz a körülmények nagyon alapos vizsgálata és „medical conditions” – egészségügyi feltételek – fennállása mellett – közvetlen testi (fizikai) károsodás és fizikai jelenlét nélkül is gyakorta fantasztikus összegű nem vagyoni kárigények alapjául szolgál.⁵¹

A büntető kártérítés extenzív nagyságát az USA-ban indokolni szokták azzal is, hogy rendkívül magas, gyakran a perérték 50 %-ára rúgó perköltségeket is implikálja, mert azokat a bíróság, mint „too remote” kiadásokat csak akkor és annyiban veszi marasztalásba, amennyiben azt törvény rendel („taxable costs”). A kármezők határvonalainak kicövekelésére azonban ez a szempont sem alkalmas, mert a perköltségek ugyanígy szublimálhatók a kompenzációs kártérítés alá, mint ahogy részelemei lehetnek a büntető kártérítésnek is.⁵²

Évszázados tradíciókon nyugszanak először is az „ún.” „death and burial cases”=speciális kegyeleti jogok sérelme, amelynek alapján immateriális kártérítést ítélt meg a bíróság, pl. egy telefontársaság terhére egy halálhírről temetésről, betegségről szóló távirat késedelmes kézbesítése miatt. Szintén jelentős nem

vagyoni kártérítést ítélték meg a halott hozzátartozójának, akinek nem tette lehetővé a temetési vállalkozó, hogy a holttestet megnézzék, vagy akkor is, ha egy exhumálásnál nyer megállapítást, hogy az eladó sérült koporsót szállított.⁵³

Az 1914-es magyar sajtótörvény értelmében a vagyoni és nem vagyoni kártérítés becsület és jó hírnév megsértése esetén közszereplőknek is járt sajtó útján elkövetett személyiségsértés esetén, annak megfizetésére a kiadót kötelezték, ha a kiadón nem volt behajtható, a nyomda, vagy sokszorosító üzem volt a felelős.

A XX. században 1915-től kezdve fokozatosan megvalósult a nem vagyoni kár megítélésének⁵⁴ ⁵⁵ gyakorlata közszereplők esetében.

Ilyen közszereplők által indított perek voltak a Víg-színház egyik művésze által indított nem vagyoni kártérítési per, amelyet az őt ért kritika miatt indított.

A másik érdekes ügy az Operaház egy külföldi táncosnője által indított sajtóper, mert azt írták róla egy lapban, hogy tánca nem felelt meg a m. kir. operaház erkölcsi színvonalának, mert dekoltázsa túlságosan mély volt. Az említett táncosnő 100.000 koronát követelt, mondván, hogy a kritika folytán ennyit veszített erkölcsi értékéből.⁵⁶

A politikai közszereplők a sajtótörvény meghozatalát követően még jó 10 évig nem éltek személyiségvédelmi vagy a nem vagyoni kártérítési perek lehetőségével. Ady Endre 1914-ben Tisza Istvánt vad geszti bolondnak, gyűjtogató, csóvás embernek nevezte. Azonban Tisza István nem perelte a költőt.⁵⁷

Tisza István halálát követő második napon 1918. november 2-án a Népszava cikkében súlyosan megsértette a halott emlékét.

„A geszti kényurát, a háború egyik főbűnösét, Magyarország megrontóját, akit eddig elkerült a népítélet golyója csütörtökön este elkeseredett forradalmárok megölték... A leggonoszabb és legkonokabb osztályuralomnak, amelyhez fogható ma már Európában sehol nem lehet találni, ő volt a megszemélyesítője: a kormányzati kíméletlen, brutalizálásnak, a tömegeket provokáló junkergögnök és hatalmi elbizakodottságnak olyan kimagasló képviselője volt ő, amelyet egy egész emberöltő államférfijai között hiába keresünk Európában. Özvegyek, árvák sokaságának átkozó könnyei, melyek emlékét kísérni fogják, bizonyára többet nyomnak az igazság mérlegében a vezető nélkül maradt cinkostársak bánatánál.”⁵⁸

A Tisza család azonban e durva hangú kegyeletsértés ellenére sem indított pert a Népszava ellen. Más esetet sem jegyeztek fel a történészek.

A közszereplők személyiségvédelmének bírósági gyakorlata a rendelkezésre álló források szerint a XX. századi 20-as évek végén és a harmincas évek elején alakult ki. Erre utaltak a Kuria 1928-ban hozott döntései. A Kuria döntése alapján a közszereplők fényképének közléséhez nem volt szükség hozzájárulásra. E mögött az a mentalitás állt, hogy „aki közéleti eseményen vesz részt, kilép a magánélet köréből, ezért eleve számolnia kell azzal, hogy képmását az újságok közlik.”⁵⁹

A Kuria másik, 1939-ben hozott érdekes döntése volt az, hogy a kor ismert bűnözőjének a személyhez fűződő jogait is védte azzal, hogy eltiltotta a panoptikum tulajdonosát attól, hogy az érintett viaszképmását engedély nélkül pénzért bemutassa. A bűnözők ebben az értelemben nem tartoztak a közszereplők körébe.⁶⁰

Az alperes felperesről készített viaszképmásának a felperes beleegyezése nélkül plasztikonnak nevezett gyűjteményében üzletszerű mutogatásával a felperes személyiségi jogát sértő cselekményt követett el, s ettől eltiltását a felperes jogosan követelte. Az a körülmény, hogy a felperes bűncselekménye folytán esetleg hírhedt lett, nem fosztja meg őt a személyiségi jognak mindenkit illető védelméről abban az esetben, ha a személyiségi jognak a korlátozását a közérdek nem követeli. A felperes képmásának üzleti célból csupán a kíváncsiság kielégítésére szolgáló mutogatása azonban közérdekből nem igazolható (Kuria 1939. március 23. P. I. 623.)

A harmincas évek elején a személyhez fűződő jogok védelmével foglalkozó jogászok felismerték, hogy a közszereplők személye az állandó és kíméletlen támadások tárgya: „Aki a közszereplés messze világitó tógáját magára öltötte, nem panaszkodhat, ha tógája messzire világit. Bemocskolódását azonban nem kell eltűrnie.”⁶¹

Az általános személyiségi jog tényleges kötődése a vagyoni viszonyokhoz egyszerre jelzi a korai személyiségi jogok politikumát és korlátjait.⁶²

A nem vagyoni kártérítésre jó példát nyújtott a Metro-Goldwyn-Mayer által 1970-es években forgatott, a Raszputyin film esete. Raszputyin orosz történelmi személy volt, aki a XX. század elején a cári család kegyenceként és sarlatánként a cári udvarban élt. A film egyik epizódja szerint Raszputyin elcsábította és megerőszakolta Juszupov hercegnőt. 25.000 font nem vagyoni kártérítést ítélték meg az ügyben személyiségi jogai sérelme miatt pert indító Juszupov családnak. A drákói ítélet alap gondolata pedig az volt, hogy a filmtársaság 40.000 font veszteséget szenvedett volna el, ha a filmet le kellett volna vennie a műsorról.⁶³

A századforduló idején a kommercializálódott és részben vulgarizálódott újságírással, bulvársajtóval és reklám és hirdetések kezdődő túlbujánzásával szemben még könnyebben lehetett jogi fékeket és ellensúlyokat találni, a köz-, és magánérdek kiegyensúlyozására megfelelő technikai eszközöket konstruálni, mint ma.⁶⁴

B. A sajtó helyreigazítási eljárás bevezetése

A sajtóról szóló 1914. év XIV. törvény bevezeti a sajtó helyreigazítási eljárást.⁶⁵

A helyreigazítási eljárás

A sajtó helyreigazítási eljárást bármely magánszemély vagy hatóság megindíthatta.

A sajtó helyreigazítási eljárást olyan időszaki lap el-

len lehetett megindítani, amely nyíltan, vagy burkoltan valótlan tényeket közölt vagy való tényeket hamis színben tüntetett fel.

A helyreigazítási eljárást az időszaki lap szerkesztője ellen kellett indítani.

A helyreigazító nyilatkozatot változatlan formában a kézhezvétele utáni legkésőbb az azt követő számban ugyanazon a helyen, ugyanazon nyomással kellett megjelentetni, mégpedig akkor, ha

– a közlemény megjelenésétől számított egy hónap még nem telt el,

– a helyreigazító nyilatkozat csak ténybeli kijelentéseket, vagy tényállításokra vonatkozó egyszerű cáfolatot tartalmazott, valamint

– a helyreigazítás valótlanúsága nyomban nem volt bizonyítható.

A szerkesztő nem volt köteles a helyreigazító nyilatkozatot közölni, ha terjedelme a helyreigazítandó közlemény terjedelmét meghaladta, kivéve ha a tényállást csak hosszabb közleményben lehetett előadni.⁶⁶

Az eljárásra – mint napjainkban – a gyorsaság volt jellemző.

Helyreigazítási panasz

A helyreigazítás megtagadása, vagy nem megfelelő helyreigazítás esetén a járásbíróson, Budapesten a királyi büntető járásbíróshoz lehetett fordulni.

A járásbíróshoz három napon belül köteles volt a panaszt tárgyalni a panasz benyújtója és szerkesztő megidézésével. A tárgyalást nem lehetett elnapolni.

Bizonyítás felvételnek csak akkor volt helye, ha a helyreigazítás valótlanúsága helyben kétségbevonhatatlanul nem volt bizonyítható.⁶⁷

Ha a helyreigazító nyilatkozat közzétételét a szerkesztő eredetileg jogosan tagadta meg – mert az nem csupán egyszerű tényeket és rövid cáfolatokat tartalmazott, valamint a rövid valótlan tények megléte nem volt azonnal cáfolható – akkor is kötelezhető

volt a helyreigazításra, ha a panaszos kérelmét pontosította.⁶⁸

Törvényi lehetőség volt arra, hogy a bíróság a helyreigazítást több lapban is megjelentesse.^{69 70}

A SZEMÉLYISÉGI JOGVÉDELEM JELENLEGI SZABÁLYOZÁSÁNAK KIALAKULÁSA

„A személyiségi jogok védelmében a második világháború után új szakasz kezdődött, amely lényeges pontjaiban a korábbi ellentéte. A jellemző vonás a személyiségi jogvédelem óriási kiterjedése. Ennek különböző aspektusai a személyiségi jogok általánosodása (az általános személyiségi jogi vagy legalább a magánszféra sérthetlenségének generálklauzulája ott is, ahol addig csak egyes személyiségi jogokat ismertek el) politizálódása, a vagyoni összefüggés lényegtelené válása, stb. voltak.⁷¹

A személyiségi jogok aktuális feladatai a túlerőben lévő politikai és szervezeti hatalommal szembeni védelem Magyarországon a 60-as években sem merültek fel. A változások jelei csak a Ptk. módosításában 1977-ben mutatkoznak.⁷²

Polgári Törvénykönyvünkbe bekerültek a közszereplőkről szóló rendelkezések, nevezetesen a névvédelem⁷³ (Ptk. 77. § és a képmás⁷⁴ védelme körében. A szocialista diktatúra társadalmá jelentős késedelemmel vagy egyáltalán nem csatlakozott a legfontosabb emberi jogi egyezményekhez.

Az igazi áttörést a rendszerváltás hozta meg. Ez lehetővé tette, hogy Magyarország az Európa Tanács tagjává vált, és az Európai Unióval kötött társulási szerződés⁷⁵ kötelezte hazánkat az emberi jogok, demokratikus szabadságjogok védelmére. Ez tette lehetővé – több évtizedes késedelemmel – az Európai Emberi Jogi Egyezményhez való csatlakozást.⁷⁶

Jegyzetek

¹ Solyom László: A személyiségi jogok elmélete. KJK. Bp., 1983. 330. p.

² Szent István törvénykönyvének 17. szabálya: L. Ha valaki a király, vagy az ország ellen összeüsködik, ne leljen menedéket az egyháznál. És ha valaki a király élete vagy méltósága ellen bármilyen módon bármiféle összeüskövést sző, vagy bármiféle összeüskövést megkísérel, vagy a kíséreltetéssel tudva egyetért, közösítsék ki és valamennyi hívő közönségtől fosszák meg. És ha valaki bárki effélét ismer, és bár képes bizonyítani, nem jelenti, a fent mondott büntetés alá essék.

³ Szent István király intelmei és törvényei. Fordította: Bollók János és Kristó Gyula Zlinszky János előszavával. Szent István Társulat, Bp., 2001. 45. p. 48. p.

⁴ A szabad emberek vérdíja egységesen 110 aranypénz volt.

⁵ Szent István királyunk két törvénykönyvet is adott ki. Ez az első törvénykönyv 14. szabálya.

⁶ Szent István törvénykönyve. I. törvénykönyv 17. előírás: L. 2. jegyzet

⁷ Szent István törvénykönyve. I. törvénykönyv 22. szabály L. 2. jegyzet 51. p.

⁸ Szent István II. törvénykönyvének 20. szakasza Rágalmazókról. L. 2. jegyzet 67. p.

⁹ Az eredeti szóhasználat a hamis tanúbizonyosság vagy rágalmazó beszéd terminológiát alkalmazza.

¹⁰ Petrik F.: A személyiség jogi védelme és a sajtó helyreigazítás HVG Orac, Bp., 2001. 18. p.

¹¹ Az első magyar nyelvű törvénykönyv – a Magyar Decretum – 1565-beli kiadásából Decretum Titulus LXX II In: Petrik Ferenc L. 9. jegyzet 18. p.

¹² Frank Ignác: A Közigazgatás törvénye Magyarhonban Buda, 1848. 734. p. In: Petrik Ferenc: A személyiségi jogi védelme és a sajtó helyreigazítás HVG ORAC Bp., 2001. 18. p.

¹³ Lábady Tamás: A nem vagyoni kártérítés a középkorban Magyar Jog 1998/7.

¹⁴ Frank I. L. 11. jegyzet.

¹⁵ Magyar Jogtörténet (Mezei Barna szerkesztésében) Osiris, Bp., 1999. 79-80. p.

- ¹⁶ Werbőczy Hármaskönyv In: L. 13. jegyzet 81-82.
- ¹⁷ Az 1878. évi V. törvény 126. § (1) bekezdése szerint felségsértést követ el, aki a királyt meggyilkolja, vagy szándékosan megöli, vagy bármelyiket megkísérli. A felségsértés halállal büntetendő.
- ¹⁸ Edvi Illés Károly: A magyar büntető törvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Bp., 1909. 3. p.
- ¹⁹ Edvi Illés Károly: L. 15. jegyzet
- ²⁰ Kossuth Lajos történelmi jelentőségű 1833. és 1836. között megjelent Országgyűlési Tudósításait 25-40 országgyűlési ifjú kézzel másolta maximum 300 példányban, mivel sokszorosítógépeiket elkobozták. L. jegyzet 379. p.
- ²¹ Lásd a Glatz Ferenc által szerkesztett Magyarok Krónikája Officina Nova Kiadó, Bp. 1995. 375. p.
- ²² Murányi László: A tömeg tájékoztatása PPKE-JÁK egyetemi jegyzet, Bp., 2001. 15. pal
- ²³ A Pesti Posta 1949-ben mindössze 20.000 előfizetővel számolt. In. L. 3. jegyzet 170. p.
- ²⁴ L. Pl. Zinner Tibor XX. századi politikai perek. Rejtjel Kiadó. Bp. 1999. Demény Pál író, Weissshaus Aladár, Peyer Károly szociáldemokrata politikus, Mindszenti József hercegprímás és mások ellen indított perek 42-45. pal
- ²⁵ Wesselényi Miklós kezdeményezése az 1934-ben 23 év után összehívták az erdélyi országgyűlést az erről készült napló néhány ívét engedély nélkül nyomtatta ki. L. 2. lábjegyzet 381. p.
- ²⁶ A hűtlenség
- ²⁷ Az örökváltság intézménye a jobbágság terheinek megváltását a jobbágyfelszabadítást jelentette.
- ²⁸ Trocsányi Zsolt: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere. Helikon Kiadó, 1986. 103. p.
- ²⁹ L. 2. jegyzet 376. p.
- ³⁰ Lovassy Lászlót 10 évi várfogságra ítélték szintén 1840-ben szabadult amnesztiával a magánzárkától megőrülten. In: 2. lábjegyzet 382. p.
- ³¹ Kossuth Lajost 4 évi börtönre ítélték 1840-ben szintén amnesztiával szabadult. Pályafutását sikeresen politikusként folytatta. L. 2. lábjegyzet 382. p.
- ³² A sajtótörvény szövegét a Magyar Jogtörténet forrásai szemelvény gyűjtemény tartalmazza. (szerkesztette: Mezey Barna: Osiris, Bp., 2002. 393-394. p.
- ³³ Az 1848 évi sajtótörvény 1. § (1) bekezdése értelmében gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.
- ³⁴ Az 1848 évi sajtótörvény 3. §-a szerint: Ki valamely bűn vagy vétség elkövetésére egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, és a bűn vagy vétség valósággal el is követtetik, a felhívó, mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntetettik.
- ³⁵ Az 1848-as sajtótörvény 21. § úgy a közvádoló, mint a panaszló fél, vádlevelében tartozik szabatosan és világosan kijelölni azon izgatást, felhívást, sértést, meggyalázást, megbecstelenítést, melyet megtorolni kíván, különben a bűnvizsgáló bíró által kívánatától egyszerűen elmozdítatik.
- ³⁶ Az 1878. évi V. tv. jelentős alkotás volt, amelyet szerkesztőjéről Csemegi Károly büntetőjogászról Csemegi Kódexnek neveztek el.
- ³⁷ Edvi Illés Károly: L. 20. jegyzet 64. p.
- ³⁸ Domborvári Schulhof Géza: A büntettekről és vétségekről szóló Magyar Büntetőtörvénykönyv és az uzsoráról és káros hitelügyletekről szóló törvények magyarázata. Singer és Wolfner Bp., 1888. 215-227. pal
- ³⁹ Edvi Illés Károly: A Magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata. Révai Testvérek Bp., 1909. 383. pal
- ⁴⁰ Edvi Illés Károly: L. 20. jegyzet 397. pal
- ⁴¹ Edvi Illés Károly: L. 20. jegyzet 408. pal
- ⁴² Edvi Illés Károly: L. 20. jegyzet 411. pal
- ⁴³ Edvi Illés Károly: L. 20. jegyzet 413. pal
- ⁴⁴ A Curia gyakorlat I. 20. jegyzetben feltüntetett jegyzet, a Csemegi Kódex 166. §-hoz fűzött magyarázata
- ⁴⁵ Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete. KJK. Bp., 22. p.
- ⁴⁶ L. előző jegyzet 10. p.
- ⁴⁷ L. előző jegyzet 10. p.
- ⁴⁸ Dr. Dezső Gyula: Az objektív kártérítések tana. Grill Károly Bp., 1917. 341. pal
- ⁴⁹ Lábadi Tamás: az eszmei és büntető kártérítés a common law-ban. Állam- és Jogtudomány 1994/1-2.
- ⁵⁰ L. 49. lábjegyzet.
- ⁵¹ L. 49. lábjegyzet.
- ⁵² L. 49. lábjegyzet.
- ⁵³ L. 49. lábjegyzet.
- ⁵⁴ A sajtóról szóló 1914. évi XIV. tv. 40. §
- ⁵⁵ Dulin Elek: A hatályos Magyar sajtójog szabályozása: Stadium Rt. Bp., 60-70. p.
- ⁵⁶ L. 22. jegyzet 349. p.
- ⁵⁷ Ady Endre a Magunk szerelme c. verseskötetében írta a Rohanunk a forradalomba c. versét, amelynek negyedik szakasza így kezdődött:
„Minden a Sorsé, szeressétek
Őt is, a vad geszti bolondot
A gyújtogató csóvás embert.
Úrnak, magyarnak egyaránt rongyot...”
- Jobbágyi Gábor: Személyi és családi jog. Szent István Társulat Bp., 56. p.
- ⁵⁸ Népszava 1918. november 3-i száma
- ⁵⁹ Balás P. Elemér: Magyar Magánjog: Általános rész első kötet. Személyi jog. Grill Károly Kiadó 1941. 636-640. p.
- ⁶⁰ A Kuria gyakorlata is elismeri, hogy a kortörténelmi szereplő arcképének megfelelő módon való közzététele beleegyezésük nélkül is meg van engedve. (P. I. 3647/1928)
- ⁶¹ Gpberger József: Közszerelés és személyiségi jog. Polgári Jog 1931/3. 134. p. In: Törő Károly: Közéleti szereplés és a személyiségvédelem. Magyar Jog 1992/4.
- ⁶² Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete. KJK. Bp., 23. p.
- ⁶³ L. 49. lábjegyzet.
- ⁶⁴ L. 49. lábjegyzet.
- ⁶⁵ A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény 20-23. §-a szabályozza.
- ⁶⁶ A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény 22. §-a szerint
- ⁶⁷ A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény 20. §-a szerint
- ⁶⁸ A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény 21 §-a szerint
- ⁶⁹ A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény 23 §-a szerint
- ⁷⁰ Dr. Dulin Elek: A hatályos magyar sajtójogi szabályozás. Stadium Rt. Bp., 1940. 15-32. p.
- ⁷¹ Sólyom László: A személyiségi jogok elmélete. KJK. Bp., 33. p.
- ⁷² L. előző jegyzet. 30. p.
- ⁷³ Ptk. 77. § (2) bek. Tudományos, irodalmi, művészi vagy egyébként közszerepléssel járó tevékenységet – mások jogainak és törvényeinek sérelme nélkül – felvett névvel is lehet folytatni.
- ⁷⁴ Ptk. 80. § (2) bek. Képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához – a nyilvános közszereplés kivételével – az érintett személy hozzájárulása szükséges.
- ⁷⁵ Jóváhagyta az 1994. évi I. törvény
- ⁷⁶ Kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény

